

EKKLESIA AMSTERDAM zondag 8 januari 2023

Vertrouwing en bevrijding

Alex van Heusden

‘Hij werd besneden op de achtste dag.’ Dat wil zeggen: acht dagen na zijn geboorte. En volgens de bijbels-Joodse manier van tellen is de dag van de geboorte dag een. ‘Een vrouw die bevrucht is en een man baart,’ zo lezen we in de Thora, het boek Leviticus (12:3), ‘op de achtste dag zal zijn voorhuid worden besneden.’

Alle Joodse jongetjes worden besneden op de achtste dag - dat was toen zo en dat is nog altijd zo. Dus werd ook Jezus besneden. Van de vier evangeliën beschrijft alleen Lukas dit ritueel. Gelukkig maar dat het ergens staat, anders zou het besef dat Jezus als Jood geboren werd, een nog armzaliger bestaan hebben geleid, nog radicaler uit het collectieve christelijke geheugen zijn weggepoetst.

Maar toch, tot in de jaren zestig van de vorige eeuw vierde de rooms-katholieke kerk op 1 januari het feest van de besnijdenis van Jezus. Op nieuwjaarsdag, geteld vanaf 25 december acht dagen. Zoals geschreven staat in de Thora, de onderwijzing van Mozes. Die intuïtie is nooit helemaal weggeweest en heeft het zelfs tot officiële kerkelijke feestdag gebracht: dat Jezus als Jood geboren werd en daarom als elk Joods jongetje besneden.

Maar intussen, je houdt het niet voor mogelijk. Juist in een tijd waarin Joden en christenen meer en meer Jezus' Joodse herkomst en identiteit benadrukten, de tweede helft van de twintigste eeuw, besloot de rooms-katholieke kerk een streep te halen door het feest van Jezus' besnijdenis en het te vervangen door weer een feest gewijd aan Maria. Alsof er niet Mariafeesten genoeg waren.

Het evangeliëverhaal van Lukas vertelt over de geboorte én besnijdenis van Jezus. Dat is het volledige verhaal van Kerstmis tot en met 1 januari - die acht dagen. Het verhaal van Jezus' geboorte en besnijdenis verbeeldt de geboorte van Israël als het begin van een nieuwe wereldorde. Dát wil Lukas verkondigen als hij de geboorte van Jezus beschrijft - een uit Israël, geboren uit de Thora, besneden op de achtste dag, voortgebracht uit kracht van het visioen van gerechtigheid en vrede dat wij herkennen mogen als onze bestemming.

Daarop volgt een tweede ritueel: het kind ‘laten zien aan JHWH’. We hebben het horen voorlezen: hoe de ouders het kind, hun eerstgeborene, brachten naar Jeruzalem, naar het heiligdom aldaar ‘om met hem te doen naar de gewoonte van de Thora’. Alleen het verhaal van Lukas beschrijft de rituelen die Jezus begeleiden naar zijn opname in het Joodse volk. Eerst werd hij besneden, daarna opgedragen in het heiligdom.

In dat tweede ritueel worden eerstgeboren zonen als het ware ‘vrijgekocht’, als waren zij geboren in slavernij. Kinderen als slaven, geboren uit slaven. De vrijkoping van alle mannelijke eerstgeborenen is een ritueel dat herinnert aan de bevrijding van Israël uit het slavernijstelsel van Egypte. Dit ritueel van bevrijding uit slavernij wordt in het verhaal van Lukas voltrokken aan Jezus, de eerstgeboren zoon.

Dan treedt Simeon tevoorschijn, een mens ‘rechtvaardig en toegewijd’. Simeon, Simon, Sijmon in het Hebreeuws - een legendarische naam in de geschiedenis van het oude Israël en

Juda onder Hellenistisch-Griekse overheersing. Een hogepriester en een vrijheidsstrijder, beiden met de naam Simon, worden geroemd om hun inzet voor het volk in duistere tijden. Simeon. Een naam die verwachtingen wekt. In traditionele uitleg en ook in de beeldende kunst wordt hij voorgesteld als een oude man, een die in al zijn levensdagen vol verlangen uitzag naar de vertroosting van Israël. Hij zou de dood niet zien eer hij zou hebben gezien de Messias van JHWH.

Dit is oude, eerbiedwaardige uitleg. Maar niet de enig mogelijke. Over Simeons levensfase wordt met geen woord gerept. Anders dan over Hanna, de profetes, later in het verhaal, wordt over hem niet vermeld dat hij 'heel ver was op de weg van zijn dagen'. Stel nu, hij was geen oude van dagen, maar een betrekkelijk jonge man in de bloei van zijn leven - wat was hij dan? Een verzetsstrijder misschien, zoals die Simon van weleer? Heet hij daarom Simeon?

Een verzetsstrijder dus, een die actief was in de grote opstand die woedde in Judea en Galilea tegen de Romeinse bezettingsmacht, de zogeheten 'Joodse Oorlog', die eindigde met de verwoesting van Jeruzalem, stad en heiligdom in het jaar 70. Zo'n verzetsstrijder of Zeloot, 'Ijveraar', was geen dag zijn leven zeker. Zo heel ver gezocht is dat niet als je weet dat het evangelie van Lukas geschreven is na het jaar 70, dus na de grote catastrofe. Er wordt daarom wel verondersteld dat het evangelie van Lukas onder andere is geschreven om een nieuw messiaans perspectief te bieden voor zwaar gedesillusioneerde voormalige verzetsstrijders: 'Hij [Simeon] verwachtte de vertroosting van Israël' - na de nederlaag in het jaar 70.

Het kind Jezus wordt naar het heiligdom in Jeruzalem gebracht om aan JHWH te worden aangeboden, maar Simeon ontvangt het in zijn armen. Hij gaat, als was hij een priester, het voorgeschreven ritueel van de 'vrijkoping van de eerstgeborene' voltrekken. Het zogeheten 'Lied van Simeon' is dan de *beracha* of zegenspreuk die over Jezus wordt uitgesproken.

En die begint zo: 'Nu zult gij, heer en meester, uw slaaf vrij laten gaan.' Het is volgens de strekking van heel het Lukasevangelie 'slaaf' hier te verstaan als een titel voor Jezus, het kind dat middels het hier voltrokken ritueel wordt vrijgekocht. Als je de eerste regel van dit gedicht verbindt met de laatste, komt ook Israël in het vizier, het volk dat moet worden vrijgekocht uit het slavenhuis van Rome: 'uw slaaf' in de eerste regel, 'uw volk Israël' in de laatste regel. De 'slaaf' is dus niet Simeon die zou spreken over zijn aanstaande dood.

Het 'licht' van de bevrijding gaat in dit lied niet enkel op over Israël, maar over 'vreemde volkeren'. Zo wordt een ritueel van vrijkoping in dienst genomen van het visioen van bevrijding van Israël én van alle volkeren. De messiaanse bevrijding uit het slavenhuis komt uit Israël en zal de wereld van alle volkeren omvatten - die zuchten en steunen onder het slavenjuk van Rome.

In het vervolg van het verhaal is sprake van de 'vrijkoop van Jeruzalem' (vs 38) nadat, in het ritueel, Jezus, de eerstgeborene, de slaaf, is bevrijd. Dat gebeurt bij monde van Hanna, een profetes:

Dit eigen uur trad zij naar voren
en dankte God en sprak over hem
tot allen die hoopvol uitzagen
naar de vrijkoop van Jeruzalem.

De gestalte van Hanna is verbonden met het begin van het koningschap in Israël als opgetekend in het boek 1 Samuël. Zij baart Samuël, de latere rechter en profeet, die Saul zalft

tot eerste koning over Israël (1 Samuël 10:1). In het verhaal van Lukas wordt zij 'profetes' genoemd. Zij staat in een rij van zeven profetessen, onder wie Sara, de vrouw van Abraham, Mirjam, de zuster van Mozes en Aäron, en Debora, de strijdbare vrouw uit het boek Rechters. Hanna kan dus goede papieren overleggen.

Anders dan Simeon in het verhaal van Lukas heft Hanna geen lied aan. Dat hoeft ook niet want in het boek 1 Samuël heeft zij haar lied al gezongen. Met regels als deze (1 Samuël 2:1.4-5):

Mijn hart omwille van JHWH zingt luid
mijn hoofd verheft zich hoog omwille van JHWH.
Wijd opent zich mijn mond tegen mijn belagers
ik ben verblijd om jou, mijn bevrijder.

De boog van de sterken wordt gebroken
die wankelen worden omgord met kracht.
De verzadigden verhuren zich voor brood
en de hongerlijders mogen rust genieten.
De onvruchtbare baart er zeven
en die veel zonen heeft is verwelkt.

Het is deze wereld omgekeerd. De machtige van zijn troon gestoten, de vernederde opgetild uit het stof. Het klinkt allemaal door in het verhaal over de vrijkoping van Jezus, als opgetekend in het evangelie van Lukas. Met die twee aansprekende gestalten, Simeon en Hanna, tevoorschijn geroepen uit oude teksten, neergezet als getuigen van hoop, vertroosting en bemoediging.

Een verhaal ook voor ons? In deze moeilijke, onoverzichtelijke tijd? Een spiegelverhaal dat onze geesten wil openwaaien en onze voeten op weg zetten. Een verhaal van bevrijding richting vrede en nieuw begin -

*om te zijn elkaar tot zegen,
om te gaan een weg van dagen,
liefdes weg die ooit zal leiden
naar een menselijk bestaan.*